

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مؤسسہ فرہنگی - ہنری فقہ الثقلین

پاسخ به مسائل شرعی

دفتر حضرت آية الله العظمى صانعی مدظله العالی

دفتر قم - تلفن: ۷۷۴۴۷۶۷ - ۷۷۴۴۰۱۰ - ۷۷۴۴۰۰۹

۷۸۳۱۶۶۲ - ۷۸۳۱۶۶۱ - ۷۸۳۱۶۶۰

نماینده: ۷۷۳۵۰۸۰ - ۰۲۵۱

نشانی: پل حجّتیّه، خیابان شهید محمد منتظری، کوچه ۸، پلاک ۴

دفتر تهران - تلفن: ۴ الی ۶۶۵۶۴۰۰۱
نشانی: خیابان کارگر جنوبی، بین آذربایجان و جمهوری، کوچه کامیاب

دفتر مشهد - تلفن: ۲۲۵۱۱۵۲ - ۲۲۲۲۲۷۷ - ۲۲۱۰۰۰۲
نماینده: ۲۲۲۲۵۷۷ - ۰۵۱۱

دفتر اصفهان - تلفن: ۴۴۸۷۶۶۲ - ۴۴۸۷۶۶۱ - ۴۴۸۷۶۶۰
نماینده: ۴۴۶۳۳۹۱ - ۰۳۱۱

دفتر شیراز - تلفن: ۲۲۴۳۳۳۴ - ۲۲۴۳۴۹۸ - ۲۲۲۲۲۹۴
نماینده: ۲۲۲۲۶۷۰ - ۰۷۱۱

دفتر اراک - تلفن: ۲۲۷۲۳۰۰ - ۲۲۷۲۲۰۰
نماینده: ۲۲۵۹۷۷۷ - ۰۸۶۱

پاسخگویی به مسائل حج

تلفن: ۷۸۳۱۶۶۰ - ۲
همراه: ۰۹۱۲۲۵۱۰۰۰۷

ایترنت: www.saanei.org

Istifta @ saanei.org
Saanei @ saanei.org
۳۰۰۰۷۹۶۰

پاسخ به استفتائات
تماس با دفتر معظم له
شماره پیام کوتاه:

هفتاد و دو مسئله
از مسائل عمره مفرده

مطابق با فتاوی مرجع عالیستاد

حضرت آية الله العظمى صانعي

ربيع الأول ١٤٣٠ هـ

انتشارات فقه الثقلین

**هفتاد و دو مسئله از
مسائل عمره مفردہ**

مطابق با فتاویٰ مرجع عالیقدر حضرت آية الله العظمی
حاج شیخ یوسف صانعی (مد ظله العالی)

ناشر: انتشارات فقه الثقلین

تدوین: مؤسسه فرهنگی فقه الثقلین

لیتوگرافی: نویس • چاپ: زیتون

نوبت چاپ: دوم / زمستان ۱۳۸۷ • شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

بها: ۳۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

۹۷۸-۶۰۰-۹۰۰۹۲-۶-۸

نشانی: قم - خیابان شهید محمد منتظری، کوچه ۸، پلاک ۸

صندوق پستی: ۳۷۱۸۵/۹۶۷ - تلفن: ۷۸۳۲۸۰۲ - تلفکس: ۷۸۳۲۸۰۳

همراه: ۰۹۱۲۱۵۳۸۸۰۸

www.feqh.org

حضرت آية الله العظمى صانعی (مد ظله العالی):

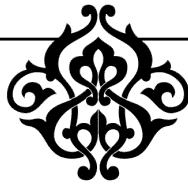
حج، پایگاه و جایگاه ابراهیم بت شکن،
اسماعیل تسلیم، هاجر فداکار، محمّد، علی و
فاطمه زهرا (صلوات الله عليهم) است و حاجی
برگرد خانه ای می گردد و به کسی لبیک
می گوید که می خواهد لباس منیت و خود
خواهی را از تن بیرون کند و چون اسماعیل، با
معرفت بر سعی صفا و مروه روی آورد.

حضرت آية الله العظمى صانعي (مد ظله العالی):

حج، میراث بزرگ ابراهیم و محمد ﷺ است که
به همه خدا جوین می فهماند که اگر می خواهی
به مفهوم واقعی کلمه «آدم» باشی به سوی ما
بیا و از خودت فاصله بگیر و خدایی شو.

حضرت آية الله العظمى صانعي (مد ظله العالی):

وقتی در مدینه راه می‌روی، هنوز بوی پیامبر
و علی و فاطمه (علیهم و علی آلهم السلام) را
استشمام می‌کنی. غربت بقیع و مظلومیت
خاندان رسول گرامی اسلام دیدگانت را پر از
اشک می‌سازد.

حضرت آية الله العظمى صانعی (مد ظله العالی):

مدینه و بقیع تمام هویت ماست و ما با آن
زندگی می‌کنیم و دوست داریم بر آن همه
غربت و مظلومیت و ظلم و ستم بنی امیه و
بنی عباس و همه ستمگران فریاد بر آوریم، اما
نمی‌توانیم، بغضمان می‌ترکد و آهسته
سرشک اشک از گونه‌هایمان جاری می‌گردد و
به نیایش می‌پردازیم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

◀ مسئله ۱

■ عمره مفرده مانند حج بر کسی که شرایط وجوب آن از جمله استطاعت مالی را داشته باشد، یک مرتبه در طول عمر واجب می شود. بنابراین، کسی که استطاعت انجام عمره مفرده از وطن خود را دارد و استطاعت حج را ندارد، واجب است عمره مفرده به جا آورد، هر چند از اهالی مکه نباشد.

◀ مسئله ۲

■ عمره همچنان که با استطاعت واجب می شود، به وسیله نذر، عهد و قسم و اجیر شدن و مانند اینها نیز واجب می گردد، لیکن آنچه در این موارد واجب است وفای به نذر و عهد و قسم و عمل به اجاره است، و عمره در آنها به حکم قبلی خود از وجوب یا استحباب باقی است.

مسئله ۳

■ برای کسی که عمره به جا آورده و از حرم خارج شده، اگر بخواهد دوباره به مکه بازگردد در صورتی که از خروجش از مکه یک ماه نگذشته باشد، احرام مجدد واجب نیست، بنابراین، اگر شخصی مثلاً در بیست و نهم رجب عمره مفرده انجام داده و اول یا دوم ماه شعبان به زیارت دوره‌ای برای عرفات می‌رود، تجدید احرام واجب نیست، چون از زمان خروجش از مکه یک ماه نگذشته است، ولی اگر یک ماه از خروجش از مکه بگذرد، برای ورود به مکه نیاز به احرام مجدد دارد.

مسئله ۴

■ تکرار عمره مفرده مستحب است و بنا بر اقوی، بین دو عمره فاصله معتبر نیست و هر روز می‌تواند عمره به جا آورد.

مسئله ۵

■ نیابت در عمره مفرده و طواف مستحبی از طرف شخص زنده، جایز است، لیکن به جا آوردن طواف از طرف کسی که در مکه می‌باشد و عذری از انجام طواف ندارد، جایز نیست و در عمره مفرده واجب نیابت یک نفر از چند نفر جایز نیست، ولی عمره مفرده استحبایی و یا طواف استحبایی را می‌توان به نیابت از چند نفر انجام

داد. و اگر کسی برای عمره مفرده مستطیع باشد و قبلاً عمره مفرده یا حج تمتع به جا نیاورده باشد جایز نیست از طرف شخص دیگر نایب شود.

◀ مسئله ۶

■ در نیابت، مماثله نایب و منوب عنه شرط نیست، بنابراین، مرد می تواند از طرف زن نایب شود و همچنین زن می تواند از طرف مرد نایب شود.

◀ مسئله ۷

■ کودک ممیز که خود مُحرم شده است، حکم بزرگسالان را دارد و باید مانند آنها شرایط طواف را رعایت نماید، چون خود طواف می کند و اعمال را انجام می دهد، نه آنکه طوافش می دهند و سعیش می برند. بنابراین، در ابتدای طواف و سعی و بین سعی و طواف باید بیدار باشد، اما اگر کودک غیر ممیز باشد، چنانچه در بین طواف یا سعی بخوابد، مانعی ندارد چون او را طواف و سعی می دهند.

◀ مسئله ۸

■ طفل غیر ممیز در به جا آوردن اعمال خود تابع نظر مرجع تقلید ولی است، چون ولّیش او را عمره می دهد و کیفیت اعمال کودک غیر ممیز به این صورت است که ولی لباس احرام را به او می پوشاند و نیت

می‌کند که این طفل را برای عمره مفرده محرم می‌کنم، و اگر می‌تواند تلبیه را به او تلقین کند و اگر نمی‌تواند خودش به جای او بگوید. همچنین اگر کودک بتواند راه برود باید او را طواف بدهد و اگر نتواند او را حمل می‌کند و نماز طواف را از طرف او به جا می‌آورد و مانند طواف او را به سعی می‌برد و قدری از مو یا ناخن او را به عنوان تقصیر، کوتاه می‌کند و طواف نساء و نماز آن را مانند طواف عمره و نماز آن به جا آورده.

◀ مسئله ۹

■ میقات عمره مفرده برای کسانی که در مکه تصمیم می‌گیرند عمره به جا آورند، اذنی‌الحل است، یعنی نزدیک‌ترین منطقه خارج از حرم به حرم (که تنعیم از همه نزدیکتر است)، ولی کسانی که از شهرهای دور به قصد عمره مفرده حرکت کرده‌اند، میقات آنان یکی از مواقیع معروفه* است.

◀ مسئله ۱۰

■ کسانی که برای عمره مفرده به مکه مشرف می‌شوند، نمی‌توانند بدون احرام از میقات بگذرند و در صورت عبور، واجب است به میقاتی که از آن عبور نموده‌اند برگردند و از آنجا محرم شوند، مگر

* ۱- مسجد شجره (ذو الحلیفه)، ۲- وادی عقیق، ۳- قرن المنازل، ۴- یلملم، ۵- جحفه.

آنکه وارد حرم شده باشند و برگشت به میقات مقدور نباشد، که در این صورت کفایت احرام از أدنی الحل خالی از قوت نیست، چون أدنی الحل در عمره مفرده نسبت به عابر از مواقیت، میقاتی است که امام و جلوی آن محسوب می شود.

◀ مسئله ۱۱

■ شاغلین در جدّه، یا کسانی که از راه جدّه می خواهند برای عمره مفرده، به مکه بروند، می توانند از أدنی الحل مُحرم شوند، چون مواقیت معروفه، میقات کسانی است که از آنها عبور می نمایند و همین طور محاذات میقات نیز میقات برای عبور کننده از آن می باشد و چون جدّه میقات نیست و محاذاتش هم معلوم نیست، بنابراین، احرام از أدنی الحل برای آنها کفایت می کند و لازم نیست تغییر مسیر داده و به جحفه بروند و مُحرم شوند و نیز می توانند با نذر از همان جدّه مُحرم شوند.

◀ مسئله ۱۲

■ احرام بستن از داخل مسجد شجره واجب نیست و از خارج مسجد، تا حدودی که جزء ذوالحلیفه محسوب می شود، احرام جایز و صحیح است، بنابراین احرام از بیرون مسجد و خیابانهای مجاور کافی است، لذا شخص جنب یا حائض می تواند در خارج از مسجد مُحرم شود و

لزومی ندارد که صبر کند تا پاک شود و لازم نیست شخص جُنُب تیمم کند تا داخل مسجد شود، و اگر عصباناً وارد مسجد شد و مُحْرَم گردید، احرام او باطل است.

◀ مسئله ۱۳

■ احرام عمره مفرده (یعنی گفتن تلبیه برای آن) از عبادات است و باید به قصد قربت و با اخلاص انجام گیرد و در نیت احرام لازم نیست که شخص قصد ترک همه محرمات احرام را از اول تا آخر داشته باشد، بلکه کسی که به قصد عمره مفرده تلبیه واجب را بگوید، محرم می شود، چه قصد احرام بکند یا نکند و در نیت نه خطور به قلب لازم است و نه به زبان آوردن، بلکه مانند سایر عبادات، داشتن همان انگیزه الهی و انجام وظیفه دینی، کافی است. ولی چنانچه بخواهد به زبان بیاورد، بعد از پوشیدن لباس احرام بگوید: عمره مفرده به جا می آورم قربة الی الله، پس از آن تلبیه بگوید.

◀ مسئله ۱۴

■ غسل احرام مستحب است و این غسل و تمام اغسال مستحبیه و واجبه، از وضو کفایت می کند.

◀ مسئله ۱۵

■ گره زدن لباس احرام مانعی ندارد، ولی احتیاط واجب آن است که

لباسی را که لنگ قرار داده به گردن گره نزنند و قرار دادن سنگ و یا چیز دیگر در لباس احرام و بستن آن بانخ به احرام ضرر نمی‌رساند، و احوط ترک وصل کردن لباس احرام با سنجاق و سوزن است، لیکن اقوی جواز وصل همه آنها است چون دوخته شده نمی‌باشد، ولی نباید به نحوی باشد که شبیه لباس دوخته شده محسوب شود.

◀ مسئله ۱۶

■ صورت تلبیه بنا بر اصح آن است که بگوید: «لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ»، و اگر به این مقدار اکتفا کند محرم شده و احرامش صحیح است، و احتیاط مستحب آن است که بعد از آن بگوید: «إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لِأَسْرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ»؛ و مقدار واجب در تلبیه بیش از یک مرتبه نیست، ولی تکرار آن مستحب است.

◀ مسئله ۱۷

■ باید مقدار واجب از تلبیه را صحیح بگوید و اگر کسی از روی عمد تلبیه را صحیح نگوید، مُحَرَّم نشده است و اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسئله باشد، صحت عمل او بعید نیست.

◀ مسئله ۱۸

■ در عمره مفرده، زنی که در میقات حائض است و می‌داند که در

طول مدت اقامتش در مکه حائض خواهد بود، ۱- آیا می‌تواند تلبیه را بگوید و محرم شود یا خیر؟ ۲- و اگر نتواند محرم شود، آیا می‌تواند بدون احرام وارد مکه شود یا خیر؟

- جواب ۱: تلبیه را می‌گوید و محرم می‌شود و اگر در تمام مدتی که در مکه است، حائض باشد، برای طواف و نماز نایب بگیرد و بعد سعی و تقصیر را خودش به‌جا آورد و برای طواف نساء و نماز آن مجدداً نایب بگیرد.
- جواب ۲: بدون احرام نمی‌تواند وارد مکه گردد.

◀ مسئله ۱۹

■ جایز نیست محرم به زن خود یا زن اجنبیه از روی شهوت نگاه کند یا دست بزند یا ببوسد، ولی بدون شهوت جایز است محرم بدن زن خود را لمس کند یا مثلاً او را برای سوار شدن یا پیاده شدن در بغل بگیرد یا کمک کند، و در حال احرام دست گرفتن یا بوسیدن مادر و خواهر از محارم که از روی محبت و مهربانی است حکم بوسیدن رجم را دارد و مانعی ندارد.

◀ مسئله ۲۰

■ استفاده کردن از صابون و بعضی از شامپوهای خوشبو و معطر و

خمیر دندان که دارای بوی خوش هستند بر مُحرم حرام است^۱، ولی گرفتن جلوی بینی از غبار و دود ماشین و هوای آلوده مانعی ندارد، ولی گرفتن بینی از بوی بد، حرام است لیکن به سرعت حرکت کردن برای فرار از بوی بد، مانعی ندارد.

◀ مسئله ۲۱

■ نگاه کردن در آینه برای مرد و زن در حال احرام اگر برای زینت باشد، حرام است، اما نگاه کردن در دوربین عکاسی در حال احرام، اشکال ندارد چون معلوم نیست که به آینه نگاه می‌کند بلکه اگر معلوم هم باشد، چون به قصد زینت نیست، جایز است.

◀ مسئله ۲۲

■ شخص مُحرم نباید در حال احرام بدن خود را روغن مالی کند، هر چند آن روغن بوی خوشی نداشته باشد، ولی اگر از روی اضطرار یا برای معالجه باشد مثل پمادهایی که روی زخمها و تَرَک خوردگیها مالیده می‌شود، در صورتی که بوی خوش نداشته باشد، مانعی ندارد.

۱. مراد از حرمت در این مساله و مسائل بعدی از محرمات احرام صورت عمد می‌باشد، بنابراین اگر مُحرم از روی جهل یا فراموشی یکی از محرمات احرام را انجام دهد حرام نمی‌باشد و کفاره هم ندارد، به غیر از صید که تفصیل این مسائل در مناسک حج بیان شده است.

◀ مسئله ۲۳

■ جایز نیست بر مُحرم چه مرد باشد یا زن، خون از بدن خود بیرون آورد و مسواک کردن در حال احرام، اگر بداند سبب بیرون آمدن خون از لثه‌ها می‌گردد، حرام است و تزریق آمپول در حال احرام، مانعی ندارد، اما اگر موجب بیرون آمدن خون از بدن شود، حرام است، مگر در مورد حاجت و ضرورت.

◀ مسئله ۲۴

■ پوشیدن چیزهای دوخته مثل پیراهن و شلوار بر مرد مُحرم حرام است، اما پوشیدن دمپایی دوخته که تمام روی پا را نپوشاند، و همیان دوخته و فتق بند و کمر بند، بند ساعت و امثال آنها اگر دوخته باشد اشکال ندارد، چون بر این موارد صدق لباس نمی‌کند. و کسانی که از ناحیه پا معلول هستند و دارای پای مصنوعی می‌باشند و ناچار از پوشیدن جوراب یا پارچه می‌باشند پوشیدن آن مانعی ندارد چون پای مصنوعی حکم پای طبیعی را ندارد بنابراین پوشیدن جوراب خاص برای جانبازان و یا افراد دیگر که پایشان قطع شده برای قسمت قطع شده مانعی ندارد.

◀ مسئله ۲۵

■ جایز است مُحرم هنگام خوابیدن از لحاف یا روانداز دوخته شده

استفاده کند، و بدن خود را با آن بپوشاند، ولی مرد مُحرم سر خود را نباید بپوشاند و همچنین زن مُحرم هنگام خوابیدن صورت خود را نپوشاند، و جایز است برای مُحرم در حال احرام از پتوی دوخته شده به صورت روانداز استفاده کند به طوری که مثل پوشیدن نباشد.

◀ مسئله ۲۶

■ بر مرد مُحرم حرام است که تمام سر یا قسمتی از سر خود را بپوشاند، اما دست گذاشتن بر روی سر مانعی ندارد و همچنین بر مُحرم جایز است برای استراحت سر خود را روی بالش بگذارد.

◀ مسئله ۲۷

■ استفاده از ماسکهایی که جهت جلوگیری از تنفس هوای آلوده به دهان می‌زنند و بند آن را پشت سر می‌اندازند از حیث ستر و پوشاندن سر برای مردان، مانعی ندارد، چون با انداختن بند آن به پشت سر، صدق ستر و پوشاندن نمی‌کند و اما نسبت به جلوگیری از تنفس هوای آلوده در صورتی که جلوگیری از استشمام بوی بد نباشد، مانعی ندارد و اما نسبت به زنان چون موجب پوشیده شدن قسمتی از صورت می‌شود، مطلقاً حرام است. ولی در مواقع ضرورت مانعی ندارد و کفاره هم بر او نمی‌باشد.

◀ مسئله ۲۸

■ جایز نیست مرد مُحرم در روز هنگام حرکت و طیّ مسافت، بالای سر خود سایه قرار دهد ولی در شب، استظلال نیست، بنابراین، جایز است که مُحرم در شب با ماشین سقف‌دار به مکه برود.

◀ مسئله ۲۹

■ بعد از آنکه مُحرم به منزل رسید، ولو در محله‌های جدید مکه که از مسجدالحرام دور هستند، بنا بر احتیاط واجب، نمی‌تواند در روز برای رفتن به مسجدالحرام به ماشینهای سقف‌دار سوار شود؛ و اگر پیاده روی برای آنها مختصر صدمه‌ای داشته باشد که معمولاً نیز چنین است و تهیه ماشین بی‌سقف هم مشکل باشد، به حکم سهولت و نفی حَرَج، رفتن با ماشین مسقف، مانعی ندارد، ولی بنا بر احتیاط واجب، یک گوسفند کفاره بدهد، و ناگفته نماند که گوسفند کفاره را می‌توان بعد از بازگشتن به وطن ذبح نمود.

◀ مسئله ۳۰

■ جایز نیست زن در حال احرام، صورت خود یا قسمتی از آن را با نقاب یا با پوشیه بپوشاند^۱، و همچنین نمی‌تواند صورت خود را با چیزی خشک کند، ولی پوشاندن صورت به وسیلهٔ اعضای بدن مانند

۱. مراد از پوشاندن در اینجا آن است که نقاب یا پوشیه به صورت او چسبیده شود.

دستها و پاک کردن عرق صورت با دست، مانعی ندارد، و نیز زن در حال احرام می‌تواند صورت خود را برای خوابیدن روی زمین یا بالش بگذارد.

◀ مسئله ۳۱

■ اگر شخص مُحرّم به واسطه بیماری قدرت نداشته باشد که خودش طواف کند، ولو به نحو سواره و تا آخر وقت نیز قدرت پیدا نکند، باید برای طوافش نایب بگیرد.

◀ مسئله ۳۲

■ شخص باید طواف را با قصد قربت و برای اطاعت از خداوند به جا آورد و تردید در نیت، موجب بطلان عمل است، و لازم نیست نیت را به زبان بیاورد، بلکه همین که بنا داشته باشد این عمل را به جا آورد و انگیزه‌اش خدایی باشد، کفایت می‌کند، گرچه به زبان آوردن نیت در اعمال، گفته شده مستحب است؛ ولی لازم است نوع طواف را ولو به طور اجمال، معلوم کند.

◀ مسئله ۳۳

■ طهارت از حدث اکبر و اصغر در طواف واجب، شرط صحّت است و اگر در اثنای طواف حدث عارض شود، اگر پیش از رسیدن به نصف باشد در این صورت طواف باطل است و باید پس از وضو آن را از

سربگیرد و اگر بعد از تجاوز از نصف بوده، باید طواف را قطع کند و طهارت تحصیل کند و از همان جاکه طواف را قطع کرده، تمام نماید و اگر پیش از تمام شدن دور چهارم، و بعد از گذشتن از نصف، حَدَث عارض شود، احتیاط مستحب آن است که طواف را تمام کند و اعاده کند و در تمام صور اگر طواف را از سر بگیرد، مجزی است و راحت تر هم می باشد.

◀ مسئله ۳۴

■ لباسهای ساتر نمازگزار باید مباح باشد و اگر شخصی با عین پولی که خمس یا زکات آن را نداده لباس ساتر بخرد، نماز خواندن در آن لباس باطل است، همچنین اگر به ذمه بخرد و در موقع معامله قصدش این باشد که از پولی که خمس یا زکاتش را نداده بپردازد.

◀ مسئله ۳۵

■ زن می تواند برای پیشگیری از عادت ماهانه در ایام عمره از دارو استفاده نماید، و در صورت قطع حیض حکم پاک بودن طبیعی را دارد، و طواف و نماز طواف برای زن در مستحاضه کثیره هر کدام مستقل است و برای هر یک، غسل لازم است، مگر آنکه از وقت غسل کردن برای طواف تا آخر نماز، خون قطع شود.

◀ مسئله ۳۶

■ مرد مُحْرَم و همچنین بچه نابالغ (چه ممیز و چه غیر ممیز) در طواف واجب یا مستحب باید مختون (ختنه شده) باشد، و این شرط در زنها نیست، ولی اگر بچه‌ای ختنه شده به دنیا بیاید، طواف او صحیح است.

◀ مسئله ۳۷

■ طواف کردن باید به نحو متعارف باشد و در تمام اشواط، خانه کعبه در طرف چپ طواف کننده واقع شود یعنی نباید از حجرالاسود که شروع می‌کند به طرف رکن یمانی دور بزند، بلکه باید از حجرالاسود شروع کند و به طرف رکن عراقی و بعد رکن شامی و بعد رکن یمانی برود و دور بزند، و زیادتر از آن لازم نیست، بلکه اگر موقع دور زدن مثلاً رو به کعبه هم باشد، اشکال ندارد.

◀ مسئله ۳۸

■ واجب نیست در حال طواف روی طواف کننده به طرف جلو باشد، بلکه جایز است به سمت راست یا چپ نگاه کند و یا صورت خود را برگرداند، بلکه به عقب نگاه کند، کما اینکه می‌تواند رو به روی کعبه شود و دور بزند، همچنین می‌تواند طواف را رها کند و کعبه را ببوسد و

برگردد از همان جا طوافش را ادامه دهد؛ آری، نباید عمداً پشت به کعبه طواف نماید، و اگر به واسطه مزاحمت طواف کنندگان و کثرت جمعیت روی طواف کننده به کعبه واقع شود و یا عقب عقب طواف کند یا پشتش بدون قصد و یا بدون صدق اهانت به کعبه واقع شود، طوافش صحیح است.

◀ مسئله ۳۹

■ احتیاط واجب آن است که مُحْرَم، مراعات موالات عرفیه را در طواف بکند، و خواندن مثل دو رکعت نماز مستحیی که جزء حاجات نمی‌باشد مضرّ به صحت طواف است و جایز نبوده، چون بر خلاف سنت طواف می‌باشد.

◀ مسئله ۴۰

■ به نظر این جانب طواف باید دور کعبه و در مسجد الحرام باشد و لازم نیست که بین کعبه و مقام ابراهیم علیه السلام باشد، پس حد طواف مسجد الحرام است، گرچه پشت مقام ابراهیم علیه السلام باشد.

◀ مسئله ۴۱

■ قطع کردن طواف مستحیی، هر چند بدون عذر باشد، جایز است، اما

در طواف واجب، احتیاط واجب در عدم قطع بدون عذر می‌باشد، ولی اگر قطع نمود و طواف را از سرگرفت مجزی است، و به طور کلی هرکجا و در هر شرایطی، چه قبل از نصف و چه بعد از آن، که بخواهد طواف ناقص یا مشکوک را از سر بگیرد، مانعی ندارد و مجزی است و صحیح می‌باشد، چون حکم به اتمام و عدم قطع در مواردی که وارد شده، حکم ترخیصی و ارفاقی می‌باشد نه حکم وجوبی.

○ سؤال ۴۲: طواف نمودن در طبقات فوقانی چه حکمی دارد؟

● جواب: ظاهراً طواف در طبقه فوقانی مسجدالحرام که طواف فضا و هوای متعلق به بیت باشد، همانند طواف در طبقه پایینی و صحن مسجدالحرام مجزی و صحیح می‌باشد. چون اسامی و نامهایی همانند مسجد و بیت و مدرسه و رباط، اسامی و اعلامی برای مجموعه‌ای از ساختمان و فضا و هوای متعلق به آنها است و محکوم به احکام آنها می‌باشند. بناءً علی هذا، فضای محاذی با بیت‌الله‌الحرام و البیت‌العتیق همانند دیوارها و جدارها و ارکان آن، جزء بیت‌الله است و همان گونه که طواف به دور آنها طواف بیت‌الله است، پس طواف فضای متعلق به بیت‌الله در بالا هم طواف بیت‌الله و

مجزی است، و ادعای اینکه بیت‌الله و یا غیر آن از اسامی و اعلام همانندش مثل مسجد و مدرسه نام ساختمان و بنا است، نه اعم از آن و فضای محاذی متعلق به آنها، ظاهراً ناتمام می‌باشد که سیدنا الاستاذ الامام الخمینی «سلام الله علیه» مفصلاً از آن در اصول^۱ بحث نموده و همان معنای اعم و قدر جامع را پذیرا شده که مطابق با تحقیق می‌باشد و بنا بر این مبنا است که تمام احکام مسجد الحرام و مسجد النبی بر آن دو مسجد فعلی با همه توسعه آنها جاری می‌باشد؛ و ناگفته نماند که این نظریه یعنی وضع اسامی بر قدر جامع و اعم که در اول پاسخ به آن اشاره شده به نظر فقیه بزرگوار کاشف الغطاء^۲ تأیید می‌شود که آن فقیه کم نظیر اگر نگوییم بی نظیر در کشف الغطاء خود در بحث مواقیت فرموده: «الاول: فی ان المواقیت بأسرها عبارة عما يتساوى الاسماء من تخوم الارض الى عنان السماء فلو أحرم من بئر أو سطح فيها - راکباً او ماشياً او مضطجعاً و فی جميع الاحوال - فلا باس به»،^۲ و به

۱. تهذیب الاصول، ج ۱، ص ۵۶ (بحث صحیح و اعم، امر رابع).

۲. کشف الغطاء، مواقیت الاحرام، المقام الثانی فی احکامها، ص ۵۴۹.

نظر می‌رسد که اگر آن فقیه بزرگوار راجع به طواف هم بحث نموده و متعرض آن شده بود، قطعاً طواف در طبقات فوقانی را نیز مجزی می‌دانست.

◀ مسئله ۴۳

■ بنا بر احتیاط واجب باید نماز طواف را فوراً و بدون تأخیر پس از طواف بخواند و بین طواف و نمازش فاصله نیندازد و میزان، مبادرت عرفیه است؛ و نماز طواف واجب را باید پشت مقام ابراهیم علیه السلام به جا آورد، به نحوی که مقام در جلوی شخص قرار گیرد (نه محاذی سمت راست یا چپ آن) و پشت مقام، حدّ معینی ندارد و میزان در پشت مقام بودن صدق عرفی است، ولی هرچه نزدیکتر باشد، بهتر و احوط است.

◀ مسئله ۴۴

■ احکامی که برای نماز خواندن مرد و زن با محاذات همدیگر و یا تقدم مرد بر زن در سایر جاها وجود دارد، برای مرد و زنی که در مسجد الحرام نماز می‌خوانند، وجود ندارد و نماز آنها حکم نماز دو مرد و یا دو زن در سایر جاها را دارد، و موثقه فضیل^۱ دلیل و حجت

۱. الوسائل ۵: ۱۲۶، أبواب مکان المصلی، ب ۵، ح ۱۰.

بر این استثنا می‌باشد و در این استثنا به حکم اطلاق، فرقی بین نماز طواف و یا نمازهای دیگر از واجب و مستحب نمی‌باشد.

● سؤال ۴۵: نماز طواف کسانی که در طبقه فوقانی طواف خود را انجام داده‌اند چه حکمی دارد؟

● جواب: به طور کلی آنچه در نماز طواف شرط است، در مسجدالحرام و پشت مقام بودن آن است (یعنی جلوی مقام و یا دو طرف آن و یا در حجر اسماعیل عليه السلام نباشد) بنابراین، نماز خواندن در طبقات فوقانی مسجدالحرام در صورتی که پشت مقام باشد، صحیح و مجزی است.

◀ مسئله ۴۶

■ بنا بر احتیاط، در سعی باید از ابتدای کوه صفا از پایین آن شروع کند و تا اولین جزء کوه مروه ادامه دهد و به همان نحو که متعارف است سعی نماید و لازم نیست به قسمت بالای سرایشی برود، بلکه همین اندازه که به قسمت سربالایی برود و مقداری از آن را جزو سعی قرار دهد، کفایت می‌کند، و احتیاط و دقت زیاد که پاشنه پای خود را به کوه برساند، نه تنها لازم نیست بلکه ممکن است نامطلوب هم باشد و اگر مسیر بین صفا و مروه را چند طبقه کنند، سعی نمودن از هر طبقه

جایز است، چون سعی بین صفا و مروه که مورد نص و فتوی است
صدق می‌کند.

○ سؤال ۴۷: لطفاً بفرمائید سعی در قسمت افزوده شده جدید چه
حکمی دارد؟

● جواب: آنچه در حج و عمره جزء واجبات بلکه جزء
ارکانش محسوب شده و از شعائر الله است که در قرآن آمده
﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾^۱ سعی بین
صفا و مروه یعنی سعی بین آن دو کوه و بین الجبلین می‌باشد،
پس معیار و مناط مسعی، حسب ظواهر ادله و اطلاق آنها از
حیث عرض آن دو کوه، شرقاً و غرباً همان وجود کوه و
امتداد آن ولو از حیث ریشه کوه و سفائح آن بوده و هست، و
به نظر این جانب حسب گزارشهای واصله، از شهادت
معمّرین که جبلین تا مقداریکه بناست جزء مسعی شود
امتداد داشته، و اخبار اهل اطلاع و خبره و کارشناسان به
امتداد ریشه‌ها و رؤیت این جانب در سالهای گذشته نسبت به

مروه و اینکه امتداد آن بیش از مقدار عرض مسعی جدید بوده، و از همه گذشته عنایت علماء و فقهاء حرمین به حفظ مشاعر و مناسک حج و رعایت تعبد در آنها و گواهی و شهادت برخی از آنها به اتصال کوه صفا به ابوقییس و اینکه مسعی از طرف کوه مروه از حیث عرض بیش از مقدار توسعه یافته فعلی بوده، همه و همه حجت عقلائیّه و شرعیّه بر امتداد می‌باشد و سعی در مسعی جدید سعی بین الجبلین است و چگونه چنین اموری حجت شرعی نباشد با آنکه بعضی آنها چه رسد به همه آنها موجب اطمینان و علم عادی بر امتداد است. فعلی هذا سعی نمودن در مسعی جدید در تاریخ فعلی یعنی سنه ۱۴۲۸ هجری قمری که در سؤال آمده و مشغول ساختن و تهیه آن می‌باشند و گفته می‌شود عرضش بقدر مسعی فعلی یعنی حدود بیست متر است، با قیام حجت شرعیّه بر بودن آن مقدار اضافه شده بین دو کوه صفا و مروه ولو بین ریشه‌های باقی مانده از آنها که نشانه امتداد کوهها می‌باشد موجب اجزاء و صحت و مسقط تکلیف است، و فرقی بین سعی در آن محل و محل فعلی (که مقداری از خود جبلین در آن وجود دارد و باقی مانده) دیده نمی‌شود چون

سعی در آن محل هم با قیام حجت ذکر شده سعی بین الصفا والمروه است و در صدق صفا و مروه وجود بلندی آن دو کوه قطعاً شرط نمی‌باشد و لذا مقداری از عرض صفای فعلی هم بلندی کوه در آن دیده نمی‌شود.

◁ مسئله ۴۸

■ اگر شخص به جهت کنترل همراهان خود در حین سعی به عقب برگردد و بدون توجه مجدداً همان مسافت را طی کند، و یا گمان کند در محل هروله، واجب است که هروله کند و لذا برگردد و مقداری را که به صورت عادی طی کرده بود، با هروله تکرار کند به سعی او ضرری نمی‌زند، چون زیاده عمدیه نمی‌باشد، لیکن احتیاط در رها کردن آن سعی و از سرگرفتن آن مطلوب است.

○ سؤال ۴۹: آیا در سعی موالات واجب است؟

● جواب: واجب نمی‌باشد، لیکن فاصله زیاد انداختن بین اشواط مطلوب نیست.

◁ مسئله ۵۰

■ در عمره مفرده، واجب است شخص بعد از آنکه سعی کرد تقصیر کند - یعنی مقداری از ناخنها یا مقداری از موی سر یا شارب یا ریش

خود را بزند و بهتر آن است که اکتفا به زدن ناخن نکند، بلکه مقداری از موی سر یا شارب را هم بزند، که موافق احتیاط است - و یا سرخود را بترشد و در تقصیر، کندن مو کافی نیست، و اگر کسی در عمره مفرده تقصیر را فراموش کند و به وطن برگردد و تقصیر را در وطن انجام دهد، کفایت می‌کند و اعاده طواف نساء لازم نمی‌باشد، اگرچه احوط است.

◀ مسئله ۵۱

■ طواف نساء و نماز آن در عمره مفرده، باید بعد از تقصیر یا تراشیدن سر انجام شود، و تا هنگامی که شخص طواف نساء و نماز آن را به جا نیاورد، زن یا شوهر بر او حلال نمی‌شود، طواف نساء و نماز آن در کیفیت و واجبات و شرایط و احکام آن، مانند طواف عمره مفرده و نماز آن است.

◀ مسئله ۵۲

■ اقامه نماز جماعت در مسجد الحرام و مسجد النبی به حکم تقیة مداراتی مجزی است و باید سعی شود وحدت مسلمین و عظمت نماز جماعت حفظ شود، و در هنگام اقامه نماز، مؤمنین از مسجدین خارج نشوند تا سب انگشت‌نماگشتن و وهن مذهب نگردد.

◀ مسئله ۵۳

■ مسافر در تمام شهر مکه و مدینه مخیر بین قصر و اتمام است و این حکم اختصاص به مسجدالحرام و مسجدالنبی ندارد.

◀ مسئله ۵۴

■ کسانی که هنگام نماز مغرب در مسجدین هستند جایز است بعد از اتمام نماز جماعت مغرب ولو بلافاصله نماز عشاء را بخوانند، چون آنچه در نماز عشاء معتبر است وقوعش بعد از نماز مغرب صحیح می‌باشد، و نماز مغرب با جماعت آنها (قطع نظر از مبنای این جانب که مغرب همان غروب آفتاب است) صحیح و مجزی است، چون ترتیب معتبر رعایت شده.

○ سؤال ۵۵: در نماز جماعت مسجدالحرام اتصال صفوف برقرار نیست، ۱- آیا شیعیان باید اتصال صفوف را مراعات کنند و یا همان مقدار که آنان نماز را صحیح می‌دانند کافی است مخصوصاً این که امکان اتصال نماز بانوان در بعضی مواقع وجود ندارد؟

۲- آیا خواندن نماز در مسجدالحرام به نحو استداره به طوری که رو در روی امام جماعت و یا در طرفین او ایستاده باشد صحیح است؟

● جواب: همانطور که نماز را آنها صحیح می‌دانند و به آن گونه نماز بخواند کفایت می‌کند.

◀ مسئله ۵۶

■ اگر کسی در حرم چیزی پیدا کند، برداشتن آن کراهت شدید دارد، لیکن اگر بردارد، در صورتی که ارزش آن کمتر از یک درهم^۱ باشد، می‌تواند قصد تملک آن را بکند و آن را مصرف کند و ضامن نیست، و اگر از یک درهم بیشتر ارزش داشته باشد، باید یک سال آن را تعریف کند و اگر بعد از یک سال صاحبش را پیدا نکرد، مخیر است بین حفظ آن برای صاحبش یا صدقه دادن آن.

◀ مسئله ۵۷

■ برداشتن قرآن از مسجدالحرام و مسجدالنبی که وقف آن مساجد است، جایز نیست.

◀ مسئله ۵۸

■ برداشتن سنگ از کوه صفا و مروه، هر چند بسیار کم باشد، جایز نیست و حرام است و آن دو کوه را خداوند جزء شعائر قرار داده، پس هرگونه تصرفی در آنها غیر از اعمال عبادی و نشستن و تکیه دادن به

۱. درهم یک واحد پولی نقره است که ارزش آن امروزه (۱۳۸۳ ه. ش) حدود ۸۰۰ تومان است.

آنها که معمول و مرسوم بوده و ضرری هم به آنها نمی‌زند، حرام می‌باشد و برداشتن سنگ از تصرّفهای حرام است.

○ سؤال ۵۹: شخصی برای عمره مفرده ثبت نام کرده، در حالی که اعزام او به عمره قطعی بوده و برای عزیمت نیز به ناچار بایستی مقداری پول به حساب واریز کند، ولی نوبت او به سال بعد موکول شده است، آیا سر سال، به این پول که به حساب سازمان حج و زیارت واریز شده، خمس تعلق می‌گیرد یا خیر؟

● جواب: چون سفر عمره جزو سفرهای زیارتی است که متعارفاً انجام می‌گیرد، و نحوه ثبت نام آن واریز پول است، لذا پول واریز شده و همچنین سود آن متعلق خمس نیست.

○ سؤال ۶۰: وضو گرفتن از آبهایی که مخصوص آشامیدن (در مسجدالحرام و مسجدالنبی) می‌باشد، چه حکمی دارد؟

● جواب: از ظرفهایی که داخل مسجد گذاشته‌اند، جایز نیست و صحیح نمی‌باشد، و وضو با آنها باطل است.

○ سؤال ۶۱: آیا استحباب نماز تحیت مسجد، در مسجدالحرام نیز ثابت است؟

● جواب: نماز تحیت در مسجدالحرام ثابت نیست، و تحیت

مسجد الحرام، همان طور که شهید علیه السلام فرموده، طواف خانه خدا می باشد.

○ سؤال ۶۲: روزه گرفتن حجاج در مدینه منوره در حالی که ده روز در آنجا نمی مانند، چه حکمی دارد؟

● جواب: مسافر می تواند برای خواستن حاجت، سه روز در مدینه طیبه روزه بگیرد، اگرچه روزه قضا به گردن او باشد و نمی تواند نیت روزه قضا کند، و بنا بر احتیاط واجب، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه، روزه گرفته شود.

○ سؤال ۶۳: برخی از زائران حرمین شریفین اظهار می دارند که فلان مبلغ را به ما داده اند تا در حرم مطهر نبوی صلی الله علیه و آله یا قبور مطهر ائمه علیهم السلام بریزیم، با توجه به اینکه ریختن پول و جواهرات در آن محلها غیر ممکن است، یا صرف در حرم، یا در مصرف مقرر خود نخواهد شد و حاضر نیستند این هدایا را با خود برگردانند، آیا می توان آنها را در راه خیر، مثل کمک به فقرای شیعه صرف کرد؟

● جواب: می توانند به فقرای زائر یا فقرای شیعه که در آنجا هستند، بدهند.

○ سؤال ۶۴: گاهی مشاهده می‌شود که مسجدالحرام را با آب قلیل و یا مواد خاص شوینده و پاک‌کننده تطهیر می‌کنند، اما طبق موازین شرع نیست. اگر بدن یا لباس مرطوب با آنها تماس پیدا کند، چه حکمی دارد؟ آیا سجده بر آن سنگها جایز است؟

● جواب: چون ازاله عین نجاست از امثال سنگ و اجسام صیقلی از مطهرات است، بنابراین، تطهیر در مثل مسجدالحرام که سنگ فرش است با فرض یقین به نجس شدن آن، با وضع فعلی که با ریختن مختصر مایع، عین نجاست را زائل می‌نمایند، بعد از آنکه خشک شد و رطوبت مسریه‌اش از بین رفت، محکوم به طهارت است و پاک می‌باشد. کما اینکه اگر قبل از ریختن مایع، عین نجاست زائل شده باشد، به محض زوال محکوم به طهارت است.

◁ مسئله ۶۵

■ نماز طواف مستحبی حکم بقیه نمازهای مستحبی را ندارد بنابراین نشسته هم نمی‌توان خواند و باید در مسجد خوانده شود.

◁ مسئله ۶۶

■ گاهی در مسجدالحرام و مسجدالنبی کفشهای انسان گم می‌شود ولی

در بیرون از مسجد کفشهای فراوان روی هم ریخته می‌شود که اگر یقین شود که صاحبان آن کفشها راضی و از آنها اعراض کرده‌اند، برداشتن آنها اشکال ندارد.

◀ مسئله ۶۷

■ در مسجد النبی سجده روی فرشهای مسجد، به حکم تقیة مداراتسی مجزی است و لازم نیست در جایی که سنگ است نماز بخوانند، و یا حصیر و مانند آن همراه خود ببرند، هر چند همراه داشتن آن و یا سجده بر سنگها، اگر به گونه‌ای باشد که خلاف متعارف بین مسلمین نباشد و موجب وهن نگردد، مانعی ندارد و جایز است.

◀ مسئله ۶۸

■ رفتن به مسجد الحرام و مسجد النبی و توقف در سایر مساجد برای زن مستحاضه در صورتی که غسلهای واجب خود را انجام داده باشد، مانعی ندارد.

◀ مسئله ۶۹

■ افرادی که در مکه و مدینه قصد ماندن ده روز را ندارند نمی‌توانند نوافل نمازهای یومیّه را بخوانند، چون تخییر در نماز ظهر و عصر و

عشاء در اماکن تخییر، یک حکم اختصاصی نسبت به خود آنهاست
نه نسبت به نوافل آنها.

◁ مسئله ۷۰

■ بنا بر احتیاط واجب، زن حائض و نفساء نباید در حرم
امامان علیهم السلام توقف کند، ولی رفتن آنها کنار دیوار بقیع برای زیارت
مانعی ندارد.

○ سؤال ۷۱: حکم اعمال کسی که بدون اجازه از مرجع زنده، بر تقلید از
میت باقی است، چیست؟

● جواب: اگر مرجع تقلیدی را که بعد از توجه و التفات انتخاب
می نماید فتوای او جواز بقاست، اعمال گذشته اش صحیح
است، چون اعمالش مطابق با حجت بوده هر چند به آن
حجت توجه نداشته.

○ سؤال ۷۲: گاهی اوقات امام جماعت اهل سنت در نماز صبح روز
جمعه یا روزهای دیگر، آیات سوره های سجده دار را می خواند و
نمازگزاران در اثنای قرائت - مانند اهل سنت - به سجده می روند و بر
می خیزند، در این صورت تکلیف چیست؟

● جواب: هرگاه نمازگزار آیه سجده را شنید، باید سجده را با

اشاره سر، انجام بدهد و بعد از نماز سجده درست انجام دهد؛ و ناگفته نماند که اگر اشتبهاً به سجده برود نمازش صحیح است چون دو سجده روی هم رکن است که اگر عمدتاً یا سهواً کم و زیاد بشود نماز باطل است اما اگر یک سجده را سهواً اضافه کرد نمازش صحیح است و اگر در نماز به جای سجده به رکوع برود، قطعاً نمازش باطل است، چون زیاده رکن حاصل شده و زیاده رکن، ولو اشتبهاً، سبب بطلان نماز است.

